

Menneisyyden hallitsijat eri teillä

■ PEKKA HENTTONEN

Blouin, F. X. ja W. G. Rosenberg. *Processing the past. Contesting authority in history and in the archives*. Oxford University Press 2011.

Arkistoammattilaisilla ja historian-tutkijoilla oli 1800-luvun puolivälistä alkaen noin sadan vuoden ajan pitkälti sama koulutus ja yhteinen käsitys siitä, mikä historiassa on tärkeää ja miten menneisyyttä pitää prosessoida. Vaikka maallikkojen mielikuvissa historia ja arkistot liittyvät edelleen vahvasti yhteen, tutkijat eivät enää ymmärrä arkistoja eikä arkistoissa seurata historian-tutkimusta. Blouinin ja Rosenbergin kirja kertoo, miten näin on käynyt.

Lähtötilanteessa molemmat ryhmät toimivat yhteistyössä historiallisen tiedon takuumiehinä. Ranke-lainen historian-tutkimus perustui arkistoasiakirjojen tarkkaan tutkimiseen. Totuus oli löydettävissä, jos tutkija teki riittävästi kokeita asiakirjoilla arkiston laboratorio-

sa. ”Mitä Raamattu on teologille ja lainsäädäntö juristille, sitä valtior-kisto on historioitsijalle”, totesi Ellen Hardin Walworth. Jo vanhastaan arkistoasiakirjoja oli käytetty historian ammusvarastona rajariidoissa ja muissa kiistoissa. Ne olivat historian-tutkimuksen perusta, jonka tukena oli arkistoinstituutioiden auktoriteetti. Dokumentti oli selvästi merkittävä, jos se löytyi kansallisarkistosta. Se oli luotettava, jos se oli arkistonhoitajan valvoma ja autenttiseksi toteama. Arkistot olivat ikkuna menneisyyteen, jaettu tila, jossa sekä arkistonhoitajilla että tutkijoilla oli yhteinen käsitys tutkimuksen päämääristä, siitä miten historian tapahtumista saadaan tietoa ja siitä, mikä historiassa on merkittävää: kansakunnat, voimakkaat instituutiot, keskeiset toimijat ja suuret ideat.

Sittemmin tämä yhteys on kadonnut. Historiantutkimus on ohjautunut uusille urille. Ryhmillä ei enää ole yhteistä ammatillista koulutusta (vaikka Suomessa perustutkinto historiassa on edelleen tavalinen) tai jaettua ymmärrystä, kuten Rosenberg ja Blouin toteavat. Arkistotutkimus on historiatieteessä tosin yhä voimissaan. Perinteinen ”objektiivisuuden kielioppi”, jossa tutkija tarkoilla lähdeviiteillä viestii kertovansa objektiivisen totuuden asioista, on edelleen vahva. Uudet kiinnostuksen kohteet ovat kuitenkin nousseet valtavirtaan. Sellaisia ovat esimerkiksi sosiaalinen muisti, valta, sukupuoli, etnisuus, kieli ja identiteetti. Ajatus, että merkittävien instituutioiden merkittävistä tapahtumista syntyy merkittäviä asiakirjoja, tuntuu tänä päivänä naiivilta. Tutkijat yrittävät katsoa yksittäisten tapahtumien ohi yhteiskunnan hitaa-

seen kehitykseen ja samalla nähdä arkistolähteiden avaaman ikkunan ulkopuolelle. Lisäksi instituutiot ovat kiinnostavampia osana aikansa sosiaalista verkostoa kuin yksin.

Asiakirjoista ei enää uskota löytävän yhtä totuutta. Kyse on representaatioista ja tulkinnoista, joita arkistoinstituutiot tietoisesti tai tietämättään pönkittävät. Blouin ja Rosenberg pohtivat myös sitä, mitä tämä arkistoille merkitsee. Ennenkään arkistot eivät tarjonneet yhteyttä sattumanvaraisiin historian-tapahtumiin. Ne konstruivat todellisuuden, jossa keskeisiä olivat valtaapitävät instituutiot ja henkilöt tehtävineen. Vastaavasti esimerkiksi nyt vähemmistöille omistetut arkistot ovat tarkoitettu luomaan uusia, vaihtoehtoisia näkökulmia todellisuuteen. Samalla ne yleensä sulkevat vähemmistölle vihamieliset ilmiöt oman todellisuutensa ulkopuolelle.

Kuvaa tapahtuneesta pyritään hallitsemaan joko rajoittamalla pääsyä tietoihin tai, päinvastoin, luomalla kokoelmia varmistaamaan, että asiat ymmärretään ”oikein”. Yhdysvalloissa jokainen presidentillinen kirjasto on tarkoitettu tekemään presidentistä historian suurmiehen. Tästä presidentit ovat hyvin tietoisia.

Arkistot eivät kuitenkaan voi vaikuttaa siihen, mitä asiakirjoihin dokumentoituu. Asiakirjakulttuuri on altis muutoksille. Nixon nauhoitti keskustelunsa Valkoisessa talossa ja hävisi taistelun nauhojen yksityisyydestä, minkä jälkeen kukaan presidentti ei ole tehnyt samaa virhettä. George W. Bush kieltäytyi kokonaan käyttämästä sähköpostia presidenttikautenaan. Viimeisimpiä esimerkkejä kulttuurin muutoksesta on, kun oikeus nime-

si senaattori Packwoodin yksityiset päiväkirjat viranomaisasiakirjoiksi. Tämän sanotaan käytännössä lopettaneen senaattoreiden päiväkirjan pidon.

Myös arkistojen toiminnassa on tapahtunut muutoksia, joista historiantutkijat eivät ole tietoisia. Arkistojen on täytyntä keskittyä aineistojen hallinnan, valikoinnin, säilytyksen ja kuvailun ongelmiin, viimeksi sähköisiin asiakirjoihin ja verkkopalveluihin. Näissä historia-tieteen vaihtuvien virtausten ei ole koettu antavan pohjaa toiminnalle. Ratkaisujen löytäminen on vaatinut arkistoja lähentymään hallintoa ja irtaantumaa tutkimuksesta.

Blouin ja Rosenberg pitävät asiakirjojen määrän valtavaa kasvua keskeisenä tekijänä arkistojen ja tutkimuksen eriytymiseen. Jo vuonna 1975 Suomen julkishallinnon arviointiin tuottavan vuosittain 40 hyllykilometriä asiakirjoja, yhden kansallisarkiston verran. Tästä voidaan säilyttää vain osa (tavoitteena on 15–20 prosenttia), mutta tutkijoilla ei ole käsitystä siitä, miten historiaa dokumentoiva tieto valitaan ja miten se muovautuu. Blouin ja Rosenberg huomauttavat, että tutkijat menettivät vaikutusvaltansa hyväksyessään postmodernin teesin kaikkien tarinoiden, näkökulmien ja dokumenttien arvosta. Arkistot eivät voineet toimia tältä pohjalta, niinpä arkistointia on kehitetty muista lähtökohdista.

1940-luvulta lähtien arvonmäärityksen hallitseva trendi on ollut keskittyminen kontekstiin asiakirjojen sijasta. Säilytettäviä asiakirjoja valikoitaessa tarkastellaan instituutionasemaaja asiakirjatluoneen tehtävän merkitystä. Mitä keskeisemmän instituution keskeisemmästä tehtävästä on kysymys, sitä

todennäköisemmin aineisto säästetään. Vaikka juuri nämä asiakirjat ovat yleensä myös tutkimukselle tärkeää lähdeaineistoa, näkökulma on samalla historian tutkimuksesta eriytynyt. Arkistonhoitajan ei enää tarvitse miettiä asiakirjojen ”historiallista merkitystä”. Se olisi-kin esim. italialais-kanadalaisen arkistoteoreetikon Luciana Durantin mielestä vaarallista, koska se tekisi asiakirjojen valinnasta mielivaltaisen ja ideologisen. Toisaalta arkistot eivät ole aidosti analysoineet eri instituutioiden merkitystä vaan pitäneet konventionaalisin mittareihin, kuten asemaan hierarkiassa.

Seurauksena tästä kaikesta on kuitenkin ollut arkistojen eriytyminen alueeksi, jolla toimitaan sen omilla käsitteillä ja pelisäännöillä. Esimerkiksi asiakirjojen arvonmääritys on nykyisin suorastaan paradoksaalinen ilmiö, koska edes palvellessaan tutkimusta arkistojen ei tarvitse suoranaisesti huomioida tutkijoita tai sitä mitä tutkimuksessa tapahtuu. Arkistot ovat myös lähentyneet asiakkaita kehittämällä kontrolloituja sanastoja ja yhteisiä luokituksia. Samaan aikaan tutkijat näkevät paradoksaalisesti kielten yhä enemmän kulttuurisesti ja poliittisesti latautuneena ja epäilevät valmiita kategorisoiteja.

Blouin ja Rosenberg ovat kertonut tarkoittaneensa kirjan arkistoammattilaisille ja historian tutkijoille, joiden välinen jakolinja on nykyisin liian jyrkkä. Se on enemmän kuin ammatillinen raja. Kyse on siitä, miten menneisyys ymmärretään ja mikä nähdään dokumentaation merkitykseksi. Tutkijoiden pitäisi ymmärtää paremmin, millaisten prosessien kautta asiakirjat heille välittyvät. Kirja on erinomainen siksi, että se si-

vuaa onnistuneesti monia teemoja – edellä mainittujen lisäksi esimerkiksi asiakirjajulkaisuutta – yhdistäen eri alueita. Sekä historia-tieteestä että arkistoista on omaa kirjallisuutta, mutta vastaavia teoksia, joissa molempia käsiteltäisiin syvällisemmin rinnakkain, ei juuri ole tarjolla. Tässä rajamaastosta löytyy kuitenkin viljalti mielenkiintoisia kysymyksiä.

Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden tohtori ja tutkija Tampereen yliopiston informaatiotieteen yksikössä.

SUOMEN KANSANTIE TOUDEN TUTKIJAIN SEURAN JUHLASEMINAARI

Tiistaina 15.5. 2012 klo 13–17
Tieteiden talo, sali 104.

13.00 Avajaissanat. **Sinikka Vakimo**, seuran esimies.

13.15 Miten käsitys perinteestä Kansanrunousarkistossa laajeni? Professori **Pekka Laaksonen**, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto.

14.00 Satugenre folkloristiikan ja kirjallisuudentutkimuksen riitamaana. Professori emerita **Satu Apo**, Helsingin yliopisto.

15.15 Kuinka naisasia muuttui tieteenalaksi? Professori emerita **Aili Nenola**, Helsingin yliopisto.

16.00 Folkloristiikan taannehtiva tieto-oppi: toistajasta tuottajaksi. Professori **Seppo Knuutila**, Itä-Suomen yliopisto.

16.45 Seminaarin päätössanat. Professori **Pekka Hakamies**, Turun yliopisto.

Seminaari on kaikille kiinnostuneille avoin, eikä seminaariin tarvitse ennalta ilmoittautua. Tiedustelut: Sinikka Vakimo, sinikka.vakimo@uef.fi.